

Vieraila sotatantereilla

■ AKI ALANKO

Jussi Jalonen: *Vapaaehtoiset. Viisi tarinaa vieraisiin sotiin osallistuneista suomalaisista.* Amanita. 2015.

Uutisotsikot kuvaavat huolestuneina, miten Suomestakin lähdetään vapaaehtoisiksi taistelijoiksi ISISin riveihin Syyriaan. Kautta aikojen asian omakseen kokeneet yksilöt ovat lähteneet vieraille sotatantereille joko taistelu- tai tukitehtäviin. Tällaisten sotretkien historiaa on tutkittu Suomessakin. Huomiota ovat saaneet erityisesti suomalaisten vapaaehtoisten osallistuminen heimosotiin vuosina 1918–22 (Vienan, Itä-Karjalan, Petsamon ja Inkerin retket, Viron vapaussota) ja toiseen maailmansotaan niin sanottussa SS-panttipataljoonassa Saksan itärintamalla.

Kokoavia historiallisia yleisesityksiä suomalaisten vapaaehtoisesta osallistumisesta vieraisiin sotiin on sen sijaan julkaistu huomattavasti vähemmän, ellei huomioon oteta joitakin Suomen Punaisen Ristin (SPR) omia historiateoksia. Tämän kategorian täydentäjäksi on ilmaantunut sotahistorian tutkija, filosofian tohtori Jussi Jalonen tuoreella tutkimuksellaan, jossa hän tarkastelee suomalaisten vapaaehtoistoimintaa sodissa viiden historiallisen esimerkin voimin. Kronologisessa järjestyksessä kerrotaan Carl Mauritz Martinaun sotaretkestä Balkanille vuonna 1829, Herman Liikasen osallistumisesta Tanskan ja Saksan väliseen sotaan vuonna 1864, suomalaisten vapaaehtoisten toiminnasta buurisodassa vuosina 1899–1902, Kaar-

lo Kurkon edesottamuksista Puolan ja Neuvosto-Venäjän sodassa vuonna 1920 ja SPR:n retkikunnan ponnisteluista Abessinian eli Etio-pian sodassa vuonna 1936.

Tutkimusmatkailijasotilas

Martinaun tarinan avaa pieni, mutta tehokas preesens-muotoinen kuvaus Suomesta vuonna 1829. Samaa tekniikkaa hyödynnetään sittemmin muidenkin kertomusten alussa. Tämä on hyvä tapa taustoitaa ja johdattaa lukija historialliselle näyttämölle, josta tarinan varsinaiset sankarit lähtevät liikkeelle.

Kirjan ensimmäisen taistelijan tapauksessa on laitettu lähde puhumaan, mikä onkin helppoa, koska Martinaun autenttinen päiväkirja on hyvin seikkaperäinen. Martinaun muistiinpanojen matkassa mennään Balkanille vielä niin sanotun vanhanaikaisen sodan tunnelmiin, jossa hevoset laukkasivat ja miekat kalisivat. Varsinaiset veriset sotatoimet eivät kuitenkaan saa suurta sijaa nuoren alikapteenin päiväkirjassa. Tähän voi olla syynä sekin, että majoitus- ja huolto puolta hoitavana hän koki varsinaisen tulikasteensa vasta sodan lopussa.

Nuoren sivistyneen miehen tavoin hän oli kiinnostunut tarkkailemaan ja dokumentoimaan näkemäänsä uusia ympäristöjä. Jalonen löytää Martinaun toiminnasta paljon kansatieteilijää ja korostaa tätä puolta kenties enemmän kuin upseeriutta, mille löytyy perusteita lähteistä. Martinaussa nähdään aiheellisesti ensimmäisiin kuuluva edustaja uudesta tutkimusmatkailija-sotilaan arkkityypistä, joka kulminoitui myöhemmin Mannerheimissa hänen Aasian matkallaan.

Martinau purki päiväkirjaansa toki henkilökohtaista ahdistus-

takin aiheuttavia asioita. Samalla tuodaan esiin nuoren miehen romanttisuutta ja kaipuuta vastakkaisen sukupuolen läheisyyteen. Vaikka Martinaun oma kerronta saa paljon tilaa, osaa Jalonen onneksi kääntää kriittisen katseen välillä myös kertojaan ja hänen taustoihinsa. Tältä pohjalta hän analysoi, miten Martinaun kerronta heijastaa historiallista aikaa, hänen persoonallisuuttaan ja ikävaihteitaan. Kerronnasta haetaan myös yhteyksiä aikansa aatevirtauksiin.

Idealismia, omaa etua ja elämysmatkailua

Herman Liikanen ei kuulunut siihen valtavirtaan, joka etsi menestystä emämaan sotilaspalveluksessa. Sen sijaan tämä Italian yhdistämissodan veteraani lähti vapaaehtoiseksi tanskalaisten joukkoihin Tanskan ja Saksan väliseen sotaan. Martinaun tapaan Liikanenkin dokumentoi tapahtumia sotapäiväkirjaansa. Edeltäjästään poiketen hän sai tosin kokea uuden modernin sodan paljon lähempää ja kouriintuntuvimmin.

Suomalaisotilas taisteli vapauden ja yhteispohjoismaisuuden aatteiden innoittamana. Tiedotusvälineissä sankarillisiksi soturihahmoiksi nostetut olivat myös Liikasen esikuvia. Kaikkea ei kuitenkaan voi laittaa puhtaan idealismin piikkiin, sillä kotimaassaan jo julkisuutta saaneella Liikasella oli myös narsistinen toive saada lisää mainetta ja kunniaa. Tosin Liikasta motivoi vanha soturiromantiikka sortui myöhemmin varmasti sodan raakaan realismiin. Sotaintoisuus tuotti myös kovia kärsimyksiä, kun Liikanen myöhemmin haavoittui. Jalosen tutkimuksessa Liikanen vaikuttaa sankarilli-

simmalta, hän sai myös aineellista tunnusta sekä löysi ystävyyttä, toveruutta ja jopa veljeyttä sotaretkenensä seurauksena.

Etelä-Afrikassa käyty buurisota tempaisi mukaansa myös siellä olleita suomalaissiirtolaisia. Jalonen selvittää ajan aatteellisiakin taustoja vasten sodan perustaa ja niitä motiiveja, joita suomalaisilla vapaaehtoisilla oli. Eräänlaiseksi keskushahmoksi suomalaissiirtolaisista nousee Ernst Lindberg, jonka buurisotamuistelmat on usein viitattu ja siteerattu lähde-teos. Hänen omat motiivinsa osallistua buurisotaan olivat ilmeinen sekoitus vakaumusta ja oman edun tavoittelua, mikä pätee laajemmassa mitassa varmasti monessa muussakin tapauksessa.

Valituista esimerkeistä ehdottomasti värikkäin ja onnensoturimaisiin on Kaarlo Kurko, jolle sota ja väkivallalta oli suorastaan elinehto. Kurkolle Puolan ja Neuvosto-Venäjän sota oli kahlehtimaton mielihalujen purkautumisväylä. Hän suhtautui sotaan myös rentona elämymatkana liikkussa puolalaisten riveissä laajalla alueella. Alkukantaisen miehisyyden ihanteissaan hän löysi alempia sosiaaliluokkia edustavista asetovereistaan esteettisiä, jopa romanttisia ulottuvuuksia. Huomionarvoista kyllä, Kurko oli sisimmältään silti idealisti, joka piti sotaa hyvää tuottavana asiana. Hän uskoi, että toivo ja vapaus kohoavat viimein sodan keskeltä.

Olemukseltaan pasifistisin on puolestaan suomalaisten ambulanssiretkikunta, joka toimi Etiopiassa, kun Mussolinin Italia oli valtaamassa maata osaksi siirtomaanomistuksiaan. Mainituista vapaaehtoisjoukoista se on myös ai-

noa, joka ei osallistunut varsinaisesti taistelutoimiin, vaikka saikin tuntea modernin ja armottoman sodan. On veikeää lukea retkikunnan jäsenten persoonallista eroista ja siitä, miten ryhmän johtaja Richard Faltin arvotti ja arvosteli muita ryhmäläisiä oman ”ylevän” sukupolvensa asenteista käsin. Eniten hänellä ilmeni kitkaa suhteessaan sotakirjeenvaihtaja Håkan Mörneen, joka edusti puolestaan ”iloista 20-lukua”. Mörnen kuvaukset sodasta ja etiopialaisista saavat joka tapauksessa pääpainon tapahtumien kerronnassa. Suomenruotsalaisen seikkailijan rotukäsitykset ovat vahvasti sidoksissa omaan aikaansa. Mörne ja muut retkikuntalaiset pitivät etiopialaisia joka tapauksessa klassista ja alkuperäistä mieskuntoa edustavana kansana, joka nähtiin muita afrikkalaiskansoja paremmaksi ja siksi puolustamisen ja auttamisen arvoiseksi.

Vapaaehtoisuuden laaja skaala

Jalonen ei ole kirjoittanut näkyviin tarkkoja perusteluja sille, miksi hän on valinnut juuri kyseiset historialliset esimerkit, puhumattakaan siitä, miten hän on kyseisiin esimerkeihin tutustunut. Jäin kaipaamaan tätä taustoitusta. Ehkä hänen tarkoituksensa on ollut tuoda esiin viisi mahdollisimman persoonallista tarinaa ja osoittaa, miten erilaisia vapaaehtoisuuteen liittyvät tapaukset voivat olla.

Pidän ansiokkaana sitä, että tekijä on nähnyt vaivaa esitelläkseen tapauksia, jotka eivät ole historiallisessa mielessä muistetuimpia. Teos tähdentää, että vapaaehtoisuutta on liittynyt muihinkin taisteluihin, kuten Krimin ja Turkin sotiin sekä ensimmäiseen maailmansotaan. Samalla Jalonen pohtii itse sotaa ja

sen luonteen kehittymistä. Jalonen muistaa tekstinsä kaikissa vaiheissa ajallisen viitekehysten ja puntaroi sen vaikutusta sekä sotaan että itse sodassa mukana olleisiin. Samalla hän tuo esiin, miten aikalaiset kokivat sodan, esimerkiksi Etiopian sodan tapauksessa.

Vapaaehtoisen sotaretkiilyn aihe on aina ajankohtainen, siinä mielessä teos puolustaa hyvin paikkaansa ja sitä voisi lukea myös jännittävänä seikkailutarinana. Tutkimuksen myötä avautuu hiukan uusia näkökulmiakin. Harva tulee ajatelleeksi Martinauta Mannerheimin varhaisena edeltäjänä. Liikasen saama suosio oli osoitus siitä, että maassamme kaivattiin uusia kansallisia sankareita Suomen sodan (1808–09) veteraanien tilalle. Ensimmäisen maailmansodan jälkeisen Puolan sotilaallinen vahvuus Neuvosto-Venäjää vastaan tuntuu varsin yllättävältä siihen nähden, että lähes 20 vuotta myöhemmin maa vallattiin saksalais-neuvostoliittolaisin voimin muutamassa viikossa.

Oma sukupolveni oppi pitämään Etiopiaa nälän vaivaamana kehitysmaana, mutta aiemmin kuva afrikkalaisvaltiosta on ollut aivan toisenlainen. Muistamisen arvoista on sekin, että Etiopian sodassa Suomi osallistui ensi kertaa itsenäisenä valtiona kansainväliseen humanitaariseen avustustoimintaan. Keisari Haile Selassie puolestaan jäi yhdeksi viimeisistä monarkeista, jotka johtivat itse joukkoja taistelukentällä. Mannerheim puolsi voimakkaasti avustusretkikunnan toimintaa ajatuksella, että Suomi voisi näin saada helpommin kansainvälisen yhteisön tukea tarvitessaan sitä myöhemmin. Marsalkka oli tässä enemmän kuin oi-

keassa. Ja, ironista kyllä, talvisodassa yksi merkittävimmistä Suomelle apua tarjonneista maista oli fasistinen Italia.

Esimerkkien suppeasta määrästä huolimatta teoksessa on onnistuttu tavoittamaan teeman moninaisuus. Samalla vaihtelevat tapaukset osoittavat, että vapaaehtoisessa kansainvälisessä avustustoiminnassa suomalaisten on ollut helppo asettua heikommaksi katsomansa puolelle. Tämä on heijastumaa omasta asemastamme maailmanpolitiikassa. Emme ole olleet koskaan suurvalta, vaan saaneet torjua suurvaltojen meihin kohdistamia hyökkäyksiä.

Kirjoittaja on filosofian maisteri ja historiaan erikoistunut vapaa tiedotusmittaja ja -kriitikko.